

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ БОРИСА ГРІНЧЕНКА**

Факультет суспільно-гуманітарних наук

**Кафедра історії України
Кафедра всесвітньої історії**

Затверджено
Вченою радою
Факультету суспільно-гуманітарних наук
протокол №6 від «16» лютого 2023 р.
Голова вченої ради

 Олена АЛЕКСАНДРОВА

**МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДЛЯ ПІДГОТОВКИ
БАКАЛАВРСЬКИХ І МАГІСТЕРСЬКИХ РОБІТ**

**ОСВІТНЬО-ПРОФЕСІЙНА ПРОГРАМА
032.00.02 Історія та археологія
першого (бакалаврського) рівня вищої освіти**

**ОСВІТНЬО-НАУКОВА ПРОГРАМА
032.00.01 Історія
другого (магістерського) рівня вищої освіти**

Укладачі¹:

Гедьо Анна Володимирівна – завідувачка кафедри історії України, докторка історичних наук, професорка.

Будзар Марина Михайлівна – доцентка кафедри історії України, кандидатка історичних наук, доцентка.

Рецензенти:

Щербак Віталій Олексійович – доктор історичних наук, професор, професор кафедри історії України

Срібняк Ігор Володимирович – завідувач кафедри всесвітньої історії, доктор історичних наук, професор

¹ Укладачі висловлюють подяку доценту кафедри історії України Ковальову Євгену Аркадійовичу за допомогу у підготовці методичних рекомендацій.

ЗМІСТ

I.	Етапність дослідження і методика роботи над ним	4
II.	Структура дослідження і зміст розділів	8
III.	Вимоги до оформлення	2
IV.	Захист роботи	14
V.	Додатки: зразки оформлення титулу і структурних частин роботи, посторінкових посилань, списку джерел і досліджень.....	18

ЕТАПНІСТЬ ДОСЛІДЖЕННЯ І МЕТОДИКА РОБОТИ НАД НИМ

Вступні зауваги

Бакалаврські та магістерські роботи є індивідуальними науково-навчальними проєктами, що самостійно виконуються студентами за допомогою консультацій викладачів (*наукових керівників*) з числа науково-педагогічних працівників випускових кафедр Факультету суспільно-гуманітарних наук.

Кваліфікаційні роботи виконуються на завершальному етапі навчання студентів і передбачають систематизацію, закріплення, розширення теоретичних і практичних знань зі спеціальності та застосування їх для вирішенні конкретних наукових завдань, розвиток навичок самостійної роботи і оволодіння методиками дослідницької діяльності.

Бакалаврська робота має навчально-дослідницький характер з деякими елементами наукової творчості. Вона засвідчує міру підготовленості майбутнього бакалавра до професійної і наукової діяльності та подальшого навчання. Майбутній бакалавр має продемонструвати системне вміння самостійно працювати з усіма видами історичних джерел і історіографії, аналізувати та узагальнювати матеріал.

Магістерська робота покликана засвідчити здатність пошукувача до самостійної науково-дослідницької діяльності. Вона має містити самостійне вирішення її автором певної наукової теми.

Теми бакалаврських і магістерських робіт затверджуються на початку кожного навчального року випусковими кафедрами. Студентові надається право запропонувати власну тему, яка може бути схвалена за умови її науковості. Заохочується тематична послідовність у виконанні бакалаврської та магістерської робіт, обумовлена навчально-науковими зацікавленнями автора, виявленими загалом у процесі навчання в університеті. Студент має написати заяву на ім'я завідувача кафедри, вказавши обрану тему й майбутнього наукового керівника.

Етапність дослідження

Етапи реалізації бакалаврського/магістерського наукового дослідження:

1) вибір теми і назви роботи; 2) пошук джерел та літератури, опрацювання матеріалів; 3) встановлення фактів, їхня верифікація; 4) інтерпретація фактів, встановлення взаємозв'язків між подіями і явищами; 5) написання тексту роботи.

Вибір теми і назви роботи. Тема, обрана для дослідження, не має бути занадто широкою, це завадить авторові всебічно висвітлити її зміст і продемонструвати власну здатність до наукової діяльності. Матеріали для дослідження теми повинні бути доступними. Вибирати теми варто в межах власної компетенції. Основною вимогою до тем кваліфікаційних робіт є їхня наукова новизна та актуальність, вони мають спрямовувати випускника на теоретичне переосмислення наявного наукового доробку, на аргументацію власного бачення досліджуваного питання. Теми, недостатньо розроблені у наукових дослідженнях, дають змогу студентові здійснити справжній творчий науковий пошук, написати оригінальну, з елементами самостійного дослідницького пошуку, роботу. Будь-яка

обрана *тема має формулюватися проблемно*, тобто результатом її висвітлення має бути вирішення актуального наукового питання.

Назва кваліфікаційної роботи має бути лаконічною, відповідати обраній темі, містити у собі відсилку до мети дослідження. Іноді варто до назви додати невеликий (4-6 слів) підзаголовок, який пишеться або в дужках, або після двокрапки (див. додаток до титульного аркуша). У назві не бажано використовувати ускладнену термінологію.

Планування дослідження. Для успішного виконання роботи необхідно спланувати розподіл часу та послідовність дій дослідника. Розпочинати слід зі складання *робочого плану* із визначенням тематики й орієнтовної структури дослідження. Згодом складається *план-конспект* роботи з послідовним викладом питань, за якими надалі систематизуватиметься зібраний матеріал. План має бути гнучким, передбачати можливість змін. Планування роботи студента-дослідника має відбуватися за допомогою наукового керівника.

Опрацювання матеріалів і верифікація фактів. Матеріалами для написання роботи є джерела (опубліковані, неопубліковані) та дослідження (монографії, статті, тези доповідей тощо). Для ефективної організації пошуку матеріалів за обраною для дослідження темою слід користуватися довідковим апаратом архівів і бібліотек (каталогами, картотеками, покажчиками, путівниками, автоматизованими базами даних тощо).

Дослідницька робота передбачає *відбір і перевірку достовірності – верифікацію* – матеріалів. Добираючи факти, необхідно дотримуватися максимальної наукової об'єктивності. Відібраний матеріал необхідно зафіксувати, записавши його у паперовому варіанті чи у формі електронних файлів з обов'язковим зазначенням джерела запозичення (статті, монографії, збірника документів, архівної справи тощо). Працюючи з електронними файлами, доцільно від початку зробити електронні теки, пронумеровані відповідно до нумерації розділів і підрозділів роботи, та використати їх для систематизації матеріалів.

Робота над текстом. Підготовка тексту роботи розпочинається з написання чорнового рукопису, який згодом удосконалюється композиційно, насичується новою інформацією, і, зрештою, перетворюється на остаточний («чистовий») варіант. Працюючи над текстом, необхідно постійно стежити за тим, щоб не відійти від теми роботи, поступово наближаючись до висновків. Спочатку варто зосередитися на основній частині роботи, починаючи з розділів, присвячених викладу основного матеріалу, а лише потім доопрацювати розділ, присвячений огляду історіографії та джерельної бази. Вступ і висновки пишуться тоді, коли вже будуть осмислені результати виконаної роботи.

Методика роботи над дослідженням

Обов'язковим початковим етапом роботи над дослідженням є підготовка попереднього переліку *історіографічних текстів і джерел*, що використовуватимуться у роботі. Перелік може змінюватися, доповнюватися, але робота над ним є показником того, як саме опрацьовуються історична література і джерельний масив з обраної теми. Попередня підготовка списку спростить процес

посилання на використані матеріали, необхідні для підготовки роботи.

Опрацювання історіографії – того, що було зроблено вченими-дослідниками з обраної теми, доцільно розпочати із загальних праць, дотичних до теми роботи, статей в енциклопедіях. Після того необхідно вивчити каталоги і картотеки бібліотек, звернутися до Інтернету. Пошук необхідно здійснювати у двох напрямках: 1) звертатися до систематичних і предметних каталогів; 2) розгорнути роботу за персональною ознакою (алфавітним каталогом), відштовхуючись від прізвищ авторів, які досліджували ту чи іншу тему. Велику допомогу може надати *прикнижкова та пристатейна бібліографія*, тобто списки літератури, що друкуються наприкінці монографій, статей тощо. Внаслідок опрацювання історіографії студент дає самостійну оцінку досягнень попередніх дослідників обраної теми і на цій основі організує власне дослідження. Провідним завданням бакалаврських і магістерських робіт має стати висвітлення та аналіз тих питань, що не знайшли ще повного розв'язання чи були лише заявлені у попередніх дослідженнях

Опрацювання джерел передбачає роботу як з опублікованими, так і з неопублікованими (архівними) матеріалами. Це належать документи центральних та місцевих архівів України, країн ближнього та далекого зарубіжжя, збірники документів та інші документальні публікації з соціально-економічної та політичної історії, з питань зовнішньої політики та міжнародних відносин, суспільних рухів і політичних партій, окремих соціальних явищ, воєн і революцій, документи державного законодавства, статистично-економічні матеріали, вітчизняні видання, парламентські та урядові публікації, матеріали періодичних видань і джерела особового походження – щоденники, спогади, автобіографії, листи. Всі ці матеріали є *необхідною* документальною основою кваліфікаційного дослідження.

Ретельне вивчення джерел, розуміння головного змісту документів, критичний аналіз їх є вельми значущими для кваліфікаційної роботи. Чим ширша документальна база, тим вище якість дослідження.

За умови *недоступності до архівів* необхідно якомога ширше використовувати опубліковані джерела та електронні публікації джерел на сайтах архівів. Опрацьовуючи архівні документи (в папері чи в електронній формі), необхідно зазначати номер і назву фонду, номер опису, короткий заголовок справи, кількість аркушів у справі.

Опрацювання у кваліфікаційному дослідженні *історіографічного доробку* з обраної теми є абсолютно універсальною практикою. Це дозволяє унаочнити дослідження твердженнями авторитетних дослідників. Звернення до думок, фактів, сюжетів, репрезентованих у наукових працях, дозволяє долучити кваліфікаційну роботу до контексту певної наукової дискусії, пов'язати її із ширшими темами і сюжетами, викласти критичне ставлення до думок когось з авторів.

Цитування є обов'язковою умовою використання у кваліфікаційному дослідженні історіографічного та джерельного матеріалу. Окрім прямого цитування, використовувати праці інших авторів можна шляхом *перепрацювання* та *узагальнення*.

Цитата є дослівним фрагментом з джерела, що органічно вводиться в текст роботи. Використовують їх для абсолютно правдивого, без перекручувань і

суб'єктивних трактувань, відтворення змісту джерела. Спираючись на цитати з авторитетних джерел, можна створити систему переконливих аргументів для підтвердження істинності своїх суджень. Проте надмірне цитування може суттєво зашкодити науковій цінності роботи, поставивши під сумнів її самостійність. Вдаватися до цитування можна лише тоді, коли воно справді необхідне.

Формальні правила цитування:

- цитата має бути дослівною;
- цитата має бути не надто довгою;
- цитату треба подавати у лапках і обов'язково супроводжувати посиланням на джерело;
- пояснення, що розривають текст, подаються у квадратних дужках – [];
- вилучення певних фрагментів, що дозволяє уникнути довгого цитування, позначається трикрапкою ...;
- не бажано вживати дві і більше цитати разом;
- не потрібно підтверджувати цитатами безперечні істини;
- не варто наводити цитати у висновках по розділах і в загальних висновках;
- не рекомендується наводити поряд цитати з одного і того ж джерела, монографії чи статті.

Перефразування або непряма цитата – відтворення думки автора якнайближче до оригіналу, але з використанням власної лексики. Для того, щоб адекватно передати чужий текст і уникнути плагіату, необхідно: 1) позначити основні ідеї тексту; 2) змінити структуру речень оригінального тексту; 3) використовувати синоніми або слова зі схожим значенням, змінювати форми слів.

Узагальнення дозволяє одним реченням передати зміст цілого розділу або цілої авторської праці.

І непряме цитування, і узагальнення теж супроводжуються посиланням на джерело.

Нагадаємо, що перефразовуючи, узагальнюючи чи цитуючи праці інших авторів, потрібно прагнути висловити власну позицію.

Дослівне запозичення чужого тексту, не супроводжуване посиланням на джерело, є плагіатом. Робота, автор якої допустився плагіату, знімається з розгляду незалежно від стадії підготовки.

СТРУКТУРА ДОСЛІДЖЕННЯ І ЗМІСТ РОЗДІЛІВ

Зміст роботи

Зміст, в якому відображено логічне планування роботи подають на початку дослідження. Зміст складається з назв і номерів початкових сторінок складових частин роботи: вступу, розділів і підрозділів основної частини, висновків, списку використаних джерел і досліджень, додатків.

Зміст має відповідати кільком універсальним вимогам: 1) назви кожного розділу висвітлюють їхню тематику, рівноцінну за важливістю, а самі розділи є приблизно однаковими за обсягом; 2) розділ має охоплювати весь матеріал, що стосується теми, але нічого зайвого; 3) жоден із пунктів змісту не повинен повторювати назви роботи і бажано не повторюватися дослівно.

Вступ

Структура вступу: 1) актуальність теми дослідження; 2) предмет дослідження; 3) об'єкт дослідження; 4) мета дослідження; 5) завдання дослідження; хронологічні межі дослідження; 6) територіальні межі дослідження, 7) методи дослідження; 8) наукова новизна дослідження; 8) практичне значення дослідження; 9) апробація дослідження; 10) структура роботи.

Кожен зі структурних елементів вступу називається і виділяється в тексті жирним шрифтом.

Актуальність теми – необхідно визначити сутність, науково-пізнавальне (а за потреби – виховне й громадянське) значення обраної ним для дослідження теми.

Об'єкт дослідження – це історичний процес (явище), розвитком якого обумовлене вирішення теми, розглянутої в роботі. Об'єкт – узагальнене поняття.

Предмет дослідження – це певний історичний феномен (факт), вивчення якого обумовлено темою роботи. Предмет – конкретне поняття.

Мета дослідження – те, чого автор прагне досягнути в роботі, формулювання мети змістовно співвідноситься з темою дослідження.

Наприклад, у бакалаврській роботі на тему «*Гімназійна освіта в Києві: 1860-і – 1910-і роки*»:

– об'єкт дослідження – процес гімназійної освіти у Києві другої половини XIX – початку XX ст. у контексті освітньої імперської політики,

– предмет дослідження – діяльність гімназійних закладів у Києві 1860-х – 1910-х рр.,

– мета дослідження – розглянути розвиток та реформування гімназійної освіти в Києві впродовж 1860-і – 1910-і років.

Завдання дослідження визначаються у відповідності до мети, яка досягається саме через їх вирішення. Виконання завдань реалізується в розділах кваліфікаційної роботи, тому їх формулювання співвідноситься з пунктами змісту. Наприклад, у магістерській роботі на тему «*Повсякденне життя селянства під час німецької окупації (вересень 1941 – вересень 1943 рр.) на матеріалах Полтавської та Чернігівської областей: соціокультурний аспект*» сформульовано такі завдання:

– з'ясувати стан наукової розробки теми, проаналізувати джерельну базу та методологічну основу дослідження;

- дослідити соціально-економічне становище села в німецькій окупації та вплив економічних реформ окупаційної влади на життя селян;
- проаналізувати зміни в політиці німецької адміністрації стосовно селянства на всіх етапах окупації;
- розглянути механізми взаємодії між органами окупаційної влади і селянством та результат їхнього впливу на повсякденне життя людей;
- простежити ситуацію в освіті на селі в умовах реалізації німецької окупаційної політики;
- охарактеризувати використання окупантами інституту церкви як важеля впливу на селянство;
- визначити стан інформаційного простору на селі в умовах окупації та вплив його чинників, зокрема окупаційної преси, на морально-психологічне самопочуття селян.

Хронологічні та територіальні межі роботи визначають місце об'єкта і предмета дослідження в часі та просторі.

Методи дослідження – у цій частині вступу має бути названо методи та принципи історичного пізнання (порівняння, узагальнення, класифікація, періодизація, історико-генетичне та структурно- функціональне вивчення явищ і систем тощо), використані у роботі для реалізації мети. Для кожного з методів має бути зазначено, для чого чи як саме його було використано в роботі. Має бути названо методи, як насправді використовувалися в дослідженні, щонайбільше три – чотири.

Наукова новизна дослідження – необхідно стисло визначити, у чому саме полягаю самостійність автора у вирішенні поставленої у роботі проблеми.

Практичне значення дослідження – необхідно окреслити можливі напрями застосування результатів дослідження – впровадження у навчальний процес, публікація фрагментів у збірках наукових праць тощо.

Апробація дослідження – інформація про оприлюднення результатів роботи у будь-якій формі: виступ на конференції, публікація тез у збірці за результатами конференції, статті в науковому часописі.

Структура роботи має вказувати на її змістовні одиниці – вступ, кількість розділів, висновки, список використаних джерел і досліджень (із зазначенням загальної кількості опрацьованих матеріалів), додатки (за наявності), а також має зазначати сукупний обсяг роботи у сторінках.

Основна частина роботи

Основна частина дослідження складається з розділів (зазвичай трьох або чотирьох).

Перший розділ бакалаврських кваліфікаційних робіт має містити стан наукової розробки проблеми і огляд використаної джерельної бази: «Історіографія та джерельна база». В магістерських роботах до цього розділу додається стислий аналіз використаної автором методології: «Історіографія, джерельна база та методологія».

Аналізуючи *історіографічний доробок* за обраною темою, студент має охарактеризувати передусім роботи, використані ним безпосередньо для написання

тексту. Необхідно, принаймні, вказати основні праці, зосередивши увагу на найвагоміших працях, особливо останнього часу. Опрацьовуючи історіографічний матеріал, необхідно брати до уваги зміст Наказу № 102 від 09.03.2023 р. по Київському університету імені Бориса Грінченка «Про використання російськомовних джерел в освітньому процесі» та уникати текстів, створених на території та/або громадянами чи юридичними особами РФ.

Аналізуючи історіографічний доробок, студент має визначити тих, хто вивчав цю чи близьку проблематику найефективніше, показати, в чому полягає значення їхніх праць, також і можливі їхні вади чи недоліки. Необхідно виокремити дискусійні питання, спробувати, наскільки можливо, приєднатися до певної концепції, або ж презентувати власну думку. Дуже важливим є визначення студентом таких питань обраної теми, які ще не стали предметом ретельного вивчення, для того, щоб спробувати самому відповісти на них.

Характеризуючи джерельну базу дослідження, необхідно визначити, які саме архівні матеріали (з яких архівів і фондосховищ) і які опубліковані документи (з яких видань, збірок матеріалів) були використані для написання дослідницької роботи. Полегшує завдання вдало здійснена класифікація джерел, для чого студент має володіти певною сумою знань з курсу джерелознавства. Найкраще класифікації проводити за типами, родами і видами.

Архівні та опубліковані джерела розглядаються у такій послідовності:

а) законодавчі акти; б) актові матеріали; в) справочинна (діловодна) документація; г) статистичні матеріали; д) картографічні матеріали; е) періодичні видання; ж) документи особистого походження; з) археографічні збірники, довідкові видання.

З характеристики джерел має бути зрозуміло, які питання теми висвітлені в джерелах повно, а з яких питань кількість джерел недостатня.

В огляді історіографії та джерел обов'язково в посиланнях подаються бібліографічні відомості про видання та вказуються вихідні дані опублікованих або архівних джерел (із вказівкою на архів, номер і назву фонду).

Аналізуючи методологію дослідження в магістерській роботі, необхідно коротко проаналізувати методи і принципи історичного пізнання, використані в роботі, зазначивши, з якою метою вони застосовувалися (тобто розширити інформацію, подану у вступі), а також додати характеристику теоретичних понять, необхідних для вирішення поставлених завдань, включно із термінологією, якщо це доречно. Внаслідок опрацювання історіографічного й джерельного матеріалу може бути сформульовано пошукову гіпотезу, яку буде доведено чи спростовано у процесі дослідження.

У інших розділах основної частини роботи виклад матеріалу має бути концептуально неподільним, методологічно й стилістично цілісним.

Ці розділи можуть бути виокремленими за хронологічним, проблемним або хронологічно-проблемним принципами. Виклад матеріалу має бути логічним, послідовним, без повторів. Не слід зловживати зайвою описовістю та обмежуватись констатацією відомих фактів. Головну увагу варто зосередити на пошуку належних аргументів на підтвердження власної думки щодо проблеми дослідження, що має унаочнюватися історіографічним і джерельним матеріалом. У розділах основної

частини потрібно детально висвітлити причинно-наслідкові зв'язки питання, що досліджується, показати уміння орієнтуватися в матеріалі і переконливо відстоювати свою думку.

Розділи мають поділятися на підрозділи. Кожен з розділів має завершуватися лаконічними висновками із стислим викладенням результатів дослідження.

Висновки

У *висновках*, відповідно до сформульованих у вступі мети і завдань, студент повинен послідовно репрезентувати найважливіші результати виконаного дослідження. Висновки мають бути лаконічними (3–5 сторінок), зрозуміли і послідовними. Вони можуть увібрати в себе й висновки, які у кваліфікаційній роботі подаються наприкінці кожного розділу. У цій частині роботи цитати та посилання на авторитети недоречні.

Список використаних джерел і літератури

Такий список має містити перелік усіх архівних матеріалів і наукових публікацій, на які є посилання в тексті роботи. Спочатку подаються ще не опубліковані (архівні) матеріали, а після них – вже опубліковані джерела та дослідження (монографії, статті, тези доповідей).

Видання, надруковані кирилицею, передують тим, які видані іншими алфавітами (латиницею тощо). Всі іншомовні видання у списку наводяться мовою оригіналу. Нумерація у списку використаних джерел і досліджень подається в алфавітному порядку і є наскрізною.

Додатки

У *додатках* розміщуються *допоміжні матеріали*: світлини, цифрові дані, копії документів з обов'язковою вказівкою про їх джерело.

ВИМОГИ ДО ОФОРМЛЕННЯ

Кваліфікаційні роботи подаються до захисту у формі рукопису комп'ютерного набору засобами текстового редактора Word: *шрифтом Times New Roman розміру 14 у півтора міжрядкових інтервали*, на аркушах паперу формату А4, зворотній бік кожного аркуша повинен залишатися *чистим*. Береги сторінок випускної роботи за «Правилам технічного оформлення рукописів» мають бути такими:

- а) згори й знизу – 2,5 см,
- б) з лівого боку – 3 см,
- в) з правого боку – 1 см.

Обсяг кваліфікаційної роботи (*без додатків та списку використаних джерел і літератури*) формату А4 друкованого 14 шрифтом Times New Roman через 1,5 інтервали, рядковий відступ – 1,25, складає:

- **бакалаврської** – 60-70 сторінок;
- **магістерської** – 90 сторінок.

Оформлення роботи починається з титульної сторінки. Зразок її оформлення наведений у *додатку*. Наступний аркуш – зміст роботи, де вказується, на яких сторінках розташовані розділи, параграфи, вступ, висновки, список використаної літератури, додатки (якщо вони є).

Нумерацію сторінок, розділів, підрозділів, малюнків і таблиць подають арабськими цифрами. Першою сторінкою є титульний аркуш, що входить до загальної нумерації сторінок, але номер сторінки на титулі не виставляють, а на наступних сторінках його проставляють у правому верхньому куті тим кеглем і шрифтом, що і текст, – 14 Times New Roman.

Назви та заголовки структурних частин роботи пишуть великими літерами з вирівнюванням по центру. Заголовки підрозділів пишуть маленькими літерами (за винятком першої великої) з абзацного відступу. Крапку наприкінці заголовка не ставлять. Якщо заголовок складається з двох або більше речень, їх розділяють крапкою. Відстань між заголовком розділу і текстом повинна дорівнювати *трьом інтервалам*. *Новий розділ починають з нової сторінки*.

Номер розділу ставлять за словом «РОЗДІЛ». Після номера розділу крапку не ставлять. *З нового рядка* пишуть заголовок розділу.

Підрозділи нумерують в межах кожного розділу. Номер підрозділу складається з номера розділу і порядкового номера підрозділу; між ними та наприкінці ставлять крапку: «2.3.» (третій підрозділ другого розділу). Заголовок підрозділу пишуть у тому ж рядку, що і його номер.

Усі цитати з іншомовних джерел в тексті роботи слід наводити в перекладі українською мову. Оригінальні тексти іншомовних джерел можна наводити в додатках.

Інші складові частини роботи – посилання, список джерел і літератури, додатки – складають науково-довідковий апарат. Він істотно доповнить основний текст, допоможе легше і повніше засвоїти інформацію, що міститься в науковій праці, встановити її джерельну базу.

Посилання в тексті роботи є посторінковими. Вони вставляються автоматично

– за допомогою вкладки «Посилання». Нумерація починається заново на кожній сторінці. Розмір шрифту для підрядкових посилань – 12.

У посторінкових посиланнях обов’язково вказується *сторінка (аркуш) історіографічного тексту (джерела)*. У прикінцевому списку джерел і досліджень проставляється *загальна кількість сторінок (аркушів)*.

За першого посилання на сторінці на історіографічний текст його бібліографічний опис подається повністю:

Водотика Т. Типологія міст Наддніпрянської України в контексті формування культури підприємництва в другій половині XIX – на початку XX ст. *Регіональна історія України*. 2014. Вип. 8. С. 156.

За другого посилання на той самий текст він описується скорочено, що всі необхідні бібліографічні відомості було наведено у першому посиланні.

Водотика Т. Типологія міст ... – С. 160. Якщо робота автора лише одна, можна після прізвища писати «Назв. праця».

Якщо є потреба послатися кілька разів на той самий текст, якщо посилання йдуть поряд, замість автора та назви слід зазначати – Там само (*Ibid.* – для видань латиницею), вказавши на потрібну сторінку та, якщо необхідно, номери томів, випусків тощо.

Там само. – С. 162.

Допускається відтворення цитованого уривка не з першоджерела, а з іншої публікації. Тоді слід вказати джерело запозичення так: Цит. за: ... (цитується за):

Цит. за: Петровський-Штерн Й. Штетл: золота доба єврейського містечка / Пер. з англ. Яр. Стріхи,. Київ : Критика, 2019. С. 210.

Для використання інформації документів з архівних установ Національної академії наук України, міністерств і відомств, вищих навчальних закладів, бібліотек, музеїв, громадських організацій, недержавних (приватних) архівах, посилання оформлюються згідно із системою обліку документів установи.

У тексті в першому посторінковому посиланні на архівний документ назва архіву зазначається повністю, в дужках вказується його аббревіатура, а далі наводяться відомості про фонд, опис, справу та аркуш.

Центральний державний історичний архів України у місті Києві (далі – ЦДІАК України). Ф. 1475 Галагани – поміщики. Оп. 1. Спр. 1215 Реєстр майна. Арк. 9зв.

Повторні посилання можна наводити у скороченій формі:

ЦДІАК України. Ф. 1475. Оп. 1. Спр. 1215. Арк. 2.

Посилання в тексті на історіографічні тексти та джерела подаються за

за нормами бібліографічного опису ДСТУ 8302:2015 «Бібліографічне посилання. Загальні положення та правила складання ДСТУ 8302:2015.

URL:

https://www.google.com.ua/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&ved=2ahUK Ewj-lbqV89T9AhXs-yoKHTw0AIUQFnoECAsQAQ&url=http%3A%2F%2Flib.vntu.edu.ua%2Fpages%2F499.html&usq=AOvVaw0nkkLAnhDKs6SN8q1QSxF_

Приклади посторінкових посилань і оформлення загального списку джерел і досліджень – у додатках.

ЗАХИСТ РОБОТИ

Рецензування роботи

Завершена робота передається науковому керівникові студента для підготовки відгуку, де мають бути визначені актуальність теми, якість опрацювання джерел і досліджень, достовірність положень і обґрунтованість висновків, сформульованих в роботі, зауваження щодо її змісту та оформлення, а в підсумку подається *рекомендація щодо оцінювання роботи*.

Окрім відгуку наукового керівника, кожна кваліфікаційна робота має одержати рецензію незалежного експерта – фахівця в галузі історії з науковим ступенем кандидата або доктора історичних наук. В рецензії теж визначаються актуальність теми, якість опрацювання джерел і досліджень, достовірність положень і обґрунтованість висновків, сформульованих в роботі, наводяться зауваження щодо змісту та оформлення, а в підсумку зазначається, що робота рекомендується до захисту.

Відгук і рецензія оформлюються не пізніше, ніж за три дні до захисту. Студент має право ознайомитися з відгуком і рецензією на свою роботу напередодні захисту.

Процедура захисту

Кваліфікаційні роботи захищаються перед державними екзаменаційними комісіями. За місяць до початку роботи комісії на засіданнях випускових кафедр відбувається попередній захист кваліфікаційних робіт, під час якого перевіряються стан їх готовності та якість виконання. Завершені бакалаврські та магістерські роботи, доопрацьовані з урахуванням зауважень, висловлених на попередньому захисті науково-педагогічними працівниками випускової кафедри, передаються секретареві державної екзаменаційної комісії не пізніше, ніж за три дні до захисту. Під час захисту студент у своєму виступі тривалістю від 10 до 15 хвилин має презентувати положення, що містяться у вступі та висновках його роботи, а також відповісти на запитання стосовно її змісту, використаних джерел, опрацьованих наукових публікацій, застосованих дослідницьких методів тощо.

Після відповідей студента на запитання виголошуються відгук і рецензія на його роботу та, за бажанням, надається слово керівникові проекту.

Робота оцінюється за змістом, мірою самостійності, умінням при захисті обґрунтовувати зроблені висновки, наведенням вагомих аргументів на користь дискусійних положень.

Критерії оцінювання робіт

Бакалаврське дослідження

A 90–100 б	всебічне розуміння суті дослідженої теми, роботу виконано із застосуванням новітньої методології історичних досліджень, в роботі є елемент наукової новизни, використано широке коло історичних джерел і спеціальної літератури, оформлення роботи цілком відповідає чинним нормативам, доповідь на захисті є переконливою, відповіді на додаткові запитання під час захисту є аргументованими.
B– 82–89 б	глибоке розуміння суті дослідженої теми, виконання роботи свідчить про обізнаність студента з основами методології наукових досліджень, опрацьовано основні джерела і наукові публікації за темою дослідження, доповідь на захисті є достатньо переконливою.
C 75–81 б	достатнє розуміння суті дослідженої теми, опрацьовано основні джерела і наукові публікації за темою дослідження, наявні незначні недоліки у змісті або оформленні роботи, доповідь на захисті є недостатньо обґрунтована матеріалами дослідження.
D 69–74 б	посереднє розуміння суті дослідженої теми, робота має переважно описовий характер, не були опрацьовані деякі важливі джерела і наукові публікації за темою дослідження, наявні суттєві помилки у змісті або оформленні роботи, доповідь на захисті є в цілому переконливою
E 60–68 б	поверхнєве розуміння суті дослідженої теми, робота є суто описовою, не опрацьовані і важливі джерела і наукові публікації за темою, наявні суттєві помилки у змісті або оформленні роботи, у відповідях на додаткові запитання під час захисту студент стикається з серйозними труднощами у підборі аргументації.
FX менше 60 б	фрагментарне розуміння суті дослідженої теми, оформлення роботи не відповідає чинним нормативам, доповідь на захисті не є переконливою, відповіді на додаткові запитання під час захисту не є обґрунтованими.

Магістерське дослідження

<p>A 90–100 б</p>	<p>всестороннє розуміння теми, цілей та завдань дослідження, роботу виконано із застосуванням новітньої методології історичних досліджень, використана джерельна база відзначається повнотою, робота має наукову новизну, виклад матеріалу є логічним, вживається сучасна наукова термінологія, результати дослідження пройшли апробацію на студентських наукових конференціях і семінарах, а їхній зміст викладено у публікаціях у фахових виданнях, оформлення роботи цілком відповідає чинним нормативам, доповідь на захисті є переконливою.</p>
<p>B 82–89 б</p>	<p>глибоке розуміння теми, цілей та завдань дослідження, використана джерельна база відзначається повнотою, висновки цілком відповідають завданням дослідження, робота має наукову новизну, виклад матеріалу є логічним, вживається сучасна наукова термінологія, оформлення роботи цілком відповідає чинним нормативам, доповідь на захисті є переконливою,</p>
<p>C 75–81 б</p>	<p>достатнє розуміння теми, цілей та завдань дослідження, виконання роботи свідчить про обізнаність студента з основами методології наукових досліджень, опрацьовано основні джерела і наукові публікації за темою дослідження, висновки загалом відповідають завданням дослідження, виклад матеріалу є послідовним, вживається наукова термінологія, наявні незначні недоліки у змісті або оформленні роботи, доповідь на захисті є достатньо переконливою.</p>
<p>D 69–74 б</p>	<p>посереднє розуміння теми, цілей та завдань дослідження, робота має переважно описовий характер, не було опрацьовано деякі важливі наукові публікації за темою дослідження, висновки не повністю відповідають завданням дослідження, наявні суттєві помилки у змісті або оформленні роботи, доповідь на захисті є в цілому переконливою, у відповідях на додаткові запитання під час захисту студент не може вільно підбирати аргументи.</p>

<p>Е 60–68 б</p>	<p>поверхнєве розуміння теми, цілей та завдань дослідження, робота має суто описовий характер, не опрацьовано значний масив публікацій за темою дослідження, відсутня джерельна база, висновки не повністю відповідають завданням дослідження, наявні суттєві помилки у змісті або оформленні роботи, доповідь на захисті є в цілому переконливою.</p>
<p>FX менше 60 б</p>	<p>студент демонструє фрагментарне розуміння суті дослідженої теми, оформлення роботи не відповідає чинним нормативам, доповідь на захисті не є переконливою, відповіді на додаткові запитання під час захисту не є обґрунтованими.</p>

А. Зразок оформлення титульного аркушу

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ БОРИСА ГРІНЧЕНКА**

**Факультет суспільно-гуманітарних наук
Кафедра**

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

НАЗВА ТЕМИ

**Спеціальність: 032 «Історія та археологія»
Рівень вищої освіти: перший (бакалаврський)**

**Спеціальність: 032 «Історія та археологія»
Рівень вищої освіти: другий (магістерський)**

ПБ.....
Студент(ка) ... курсу групи
...

Науковий керівник:
.....

Роботу захищено « ___ » _____ 20__ р.
Оцінка _____

Б. Зразок оформлення змісту бакалаврської роботи

Тема: «Жіночі освітні заклади Києва у XIX ст.»

ЗМІСТ

ВСТУП

**РОЗДІЛ 1. ІСТОРИОГРАФІЯ І ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА
ДОСЛІДЖЕННЯ**.....

1.1. Огляд історіографії.....

1.2. Джерельна база

**РОЗДІЛ 2. ОСВІТНІЙ ПРОСТІР КИЄВА 1-Ї ПОЛОВИНИ XIX СТ.:
МІСЦЕ ЖІНКИ**.....

2.1. Проблема жіночої освіти в Російській імперії 1-половини
XIX ст.....

2.2. Станові навчальні заклади для дівчат в Києві у 2-й чверті XIX ст.:
приватні пансіони й Інститут шляхетних дівчат

**РОЗДІЛ 3. ЗАКЛАДИ ОСВІТИ ДЛЯ ЖІНОК У КИЄВІ В
ПОРЕФОРМЕННИЙ ЧАС**

3.1. Доля жіночої освіти в контексті освітніх реформ сер. XIX ст.

3.2. Державні та приватні жіночі гімназії в Києві у 2-й половині.....

3.3. Місце єпархіальних училищ в системі жіночої освіти в Києві у 2-й
половині XIX ст.....

3.4. Вищі жіночі курси в Києві: історія утворення та становлення.....

ВИСНОВКИ

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ.....

В. Зразок оформлення змісту магістерської роботи

Тема: «Повсякденне життя селянства під час німецької окупації (вересень 1941 – вересень 1943 рр.) на матеріалах Полтавської та Чернігівської областей: соціокультурний аспект»

ЗМІСТ

ВСТУП.....
РОЗДІЛ 1. ІСТОРИОГРАФІЯ, ДЖЕРЕЛА ТА МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ.....
1.1. Огляд історіографії.....
1.2. Джерельна база
1.3. Методологічне підґрунтя
РОЗДІЛ 2. СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ АСПЕКТ ЖИТТЯ СЕЛЯН В УМОВАХ ОКУПАЦІЙНОГО РЕЖИМУ...
2.1. Зміни в побуті селянства з початком війни
2.2. Вплив економічних реформ окупаційної влади на життя селянства
РОЗДІЛ 3. ПОВСЯКДЕННЕ ЖИТТЯ СЕЛЯН ЧЕРНІГІВЩИНИ ТА ПОЛТАВЩИНИ ПІД ТИСКОМ ОКУПАЦІЙНОЇ ВЛАДИ
3.1. Політика німецької адміністрації стосовно селянства
3.2. Вплив органів окупаційної влади на повсякденне життя селян
3.3. Форми колаборації у сільській місцевості.....
РОЗДІЛ 4. СОЦІОКУЛЬТУРНИЙ АСПЕКТ ПОВСЯКДЕННОГО ЖИТТЯ СЕЛЯН: ОСВІТА, ЦЕРКВА, ЗАСОБИ ІНФОРМАЦІЇ
4.1. Освіта в селах Полтавщини та Чернігівщини в умовах окупації...
4.2. Духовно-релігійна сфера життя селян в умовах окупації.....
4.3. Джерела інформування та їхній вплив на селянство.....
ВИСНОВКИ.....
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ
ДОДАТКИ.....

Г. Зразок оформлення першої сторінки розділу:

РОЗДІЛ 2

ШЛЮБ ЯК ІНДИКАТОР СОЦІАЛЬНИХ ЗМІН ДОБИ ЛІКВІДАЦІЇ ГЕТЬМАНСЬКОГО УСТРОЮ

2.1. Козацько-старшинські роди в умовах інкорпорації до Російської імперії

1760-ті – 1780-ті рр. позначилися активізацією процесу інкорпорації представників козацької старшини до лав імперського дворянства. Передусім це було зумовлено державною політикою уряду Катерини II.

Зенон Когут, аналізуючи політику імператриці щодо остаточної ліквідації залишків автономії Гетьманщини, акцентував увагу на законотворчій діяльності царського уряду щодо цього процесу. В Указі від 10 листопада 1764 р. йшлося про те, що гетьман повинен скласти свої повноваження, але його права на майно, набуте за часів царювання Єлизавети I, залишаються при ньому, і крім того, гетьману буде відшкодовані всі втрати пенсією в розмірі 10 тис. карбованців щорічно. Другий указ оголошував скасування гетьманського уряду, а також формування імперської адміністративної структури – Малоросійської колегії – для управління Гетьманщиною. Катерина видала маніфест до українського народу, до ж видала наказ про публікацію всіх указів, що стосуються всіх змін у Гетьманщині¹. К. Г. Розумовський змушений був звернутися з проханням звільнити його від усіх офіційних обов'язків.

Але ще до 1864 р. було здійснено низку заходів, які позбавляли гетьманську владу впливу та порушували основи автономії Гетьманщини. Передусім йдеться про зміни в адміністративному районуванні її території. Однією з них став розрив адміністрацією Російської імперії територій сотень між різними повітами. Бубнів, Любеч, Переволочна втратили статус міста. Гадяцький, Лубенський, Прилуцький, Ніжинський полки були розірвані між Київським і Чернігівським намісництвами².

¹ Когут З. Російський централізм і українська автономія. К. : ЦДІУ ім. Петра Яцика, 1996. С. 91–92.

² Кривошея Козацька еліта Гетьманщини. К. : ІПіЕНД ім. І.Ф.Кураса НАН України, 2008. С 343.

Г. Зразок оформлення посторінкових посилань

...Як згадує в своєму щоденнику Ф. Кушнір, в той день, коли розпочалась війна, після обіду в їх селі відбувся летючий мітинг, де було повідомлено селян «про безглуздий напад проклятих німців на наші західні кордони та на нашу Червону Армію, добре озброєну, спроможну дати ворогові всяку відсіч»¹ Не зважаючи на неділю, в той день, коли почалась, війна вечір в селі був не веселий, без сміху, пісень. Настрій селян був значно пригнічений². Тож, самовпевненість, недооцінка ворога, віра в швидке вигнання противника, мали місце в пропаганді СРСР на початку війни³.

Радянська влада часто подавала неправдиві свідчення, що впливали на морально-психологічний стан суспільства. Із 25 червня 1941 р. всі радянські органи масової інформації почали публікувати повідомлення Радінформбюро. Із них не завжди можна було скласти уявлення про масштаби катастрофи. Адже радянська влада продовжувала анонсувати довоєнні пропагандистські міфи, що певною мірою дезорієнтовало свідомість людей. Перекручування й замовчування фактів, породжували плітки серед населення. Вчитель Д. Боженко інформацію стосовно перебігу військових дій дізнавався з газети «Більшовик», яку він читав колгоспникам. В газеті подавалось багато інформації стосовно жахливого ставлення нацистів до населення, а саме розповідалось «про нелюдське катування німцями радянських громадян, особливо службовців, а найбільше комуністів»⁴. У власному щоденнику Д. Боженко, писав у власному щоденнику «Я є службовець вчитель. Виходить що є чого побоюватись. Але інколи проскочить іскорка надії, іскорка віри в те, що можливо до вчителів вони краще відносяться»⁵. Тому селяни з острахом очікували появи німців, хвилюючись за своє життя та життя своєї родини...

¹ Центральний державний архів громадських об'єднань України (далі – ЦДАГО України). Ф. Р-166: Комісія з історії Великої Вітчизняної війни при Академії наук УРСР (1941–1950 рр.). Оп. 3. Спр. 259: Щоденник жителя с. Мойсинець Іркліївського району Полтавської області Кушніра Ф.К. про період тимчасової окупації Іркліївщини (1941–1943 рр.). Арк. 31.

² Там само.

³ Грідіна І. М. Вплив нацистської пропаганди на духовне життя населення України (технології, механізми та ефективність). *Український історичний журнал*. 2009. № 3 С.124.

⁴ Цит за: Еткіна І. Понорницький край Чернігівщини наприкінці 1941 р. (за щоденником Дмитра Захаровича Браженка). *Сіверянський літопис*. 2014. №1-3 (115-117). С.54.

⁵ Цит за: Еткіна І. Понорницький край... С.59.

**Д. Зразок оформлення архівних документів у
«Списку джерел і літератури»**

I. Джерела

1. Архівні документи

Подаються національною мовою, залежно від місцезнаходження документа, згідно із загальноприйнятою в архіві (країні) системою посилань.

Між крапками й цифрами обов'язково ставиться жорсткий інтервал.

2.1. Державний архів Одеської області

Ф. 3. Головний статистичний комітет Новоросійського краю

Опис 1

1. Справа 12. О поездках ректора комитета в разные места Новороссийского края по делам службы. [17 апреля 1845 – 16 марта 1857]. 61 арк.

2. Справа 27. Сведения о шелководстве и виноделии в Новороссийском крае. [1848]. 62 арк.

**Е. Рекомендовані приклади бібліографічного оформлення згідно
ДСТУ 8302:2015 Інформація та документація. Бібліографічне
посилання.**

Загальні положення та правила складання.

Книги

Один автор:

1. Висіцька Т. Три сходинки до самоствердження: освіта, трудова і громадська діяльність жінок Закарпаття. Ужгород : Ліра, 2006. 641 с.

2. Гурська Л. І. Релігієзнавство : навч. посіб. 2-ге вид., перероб. та доп. Київ: ЦУЛ, 2016. 172 с.

Два автори:

3. Тельвак В., Тельвак В. Михайло Грушевський як дослідник української історіографії. Дрогобич: Дрогобицький держ. пед. ун-т ім. Івана Франка, 2005. 333 с.

Три автори:

4. Гика В. М., Забокрицька М. Т., Кравчук А. П. Архівні установи Волині. Луцьк: Надстир'я, 2004. 38 с.

Багатотомний документ

5. Франко І. Твори: у 50 т. Т. 45. Київ: Наукова думка, 1986. 480 с.

Енциклопедії

6. Енциклопедія історії України: Т. 1: А–В / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. Київ: Наукова думка, 2003. 688с.

Збірки наукових праць

7. *Проблеми слов'янознавства*: зб. наук. пр. / Редкол. : В. П. Чорній (голов. ред.) та ін. Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 1988. Вип. 37 : Література, мова та культура зарубіжних слов'янських народів. 128 с.

Матеріали наукових конференцій

8. *Бабин Яр : масове убивство і пам'ять про нього* : Матеріали міжнародної наукової конференції (м. Київ, 24-25 жовтня 2011 р.). Київ: Український центр вивчення історії Голокосту, 2012. 254 с.

статті в періодичних виданнях

9. Акулов М. І. Архівно-слідчі справи репресованих (20-ті – 50-ті рр.) як історичне джерело : методика використання *Студії з архівної справи та документознавства*. Київ, 1997. Т. 2. С. 33–39.

Бібліографічні покажчики

10. Українські архівісти (XIX–XX) : біобібліографічний довідник / Держкомархів України, Укр. наук.-дослід. ін-т архів. справи та документознавства ; упоряд.: І. Б. Матяш (кер.). Київ, 2007. 748 с.

Дисертації, автореферати дисертацій

11. Литвин Н.М. Політичні репресії проти наукової інтелігенції в радянській Україні в 1920 – 1930-х роках (ідеологічні аспекти проблеми): дис. ... канд. іст. наук: 07.00.01. Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова. Київ, 2006. 216 с.

12. Войцехівська І. Н. Історичне джерелознавство у творчості В. С. Іконникова: автореф. ... д-ра іст. наук: 07.00.06. Київський національний університет ім. Т. Шевченка. Київ, 2000. 34 с.

Електронні ресурси

13. Берташ В. Пріоритети визначила громада *Голос України*. 2012. № 14. URL: <http://www.qolos.com.ua/userfiles/file/040812/040812-u.pdf> (дата звернення: 06.01.2022).

Архівні джерела

14. Центральний державний історичний архів України у місті Києві (ЦДІАК України). Ф. 1475 Галагани – поміщики. Оп. 1. Спр. 1215 Реєстр майна. Арк. 9 зв.